

УДК 007:304:070

**«ГУМАНІЗМ»—«ЛЮДЯНІСТЬ»—«ЛЮДСТВО» — ЧАРІВНИЙ ДЕВІЗ
СУЧАСНОЇ ЛЮДИНИ ВІД ТОМАША МАСАРИКА (1850–1937)**

Ольга Солодуха

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
бул. Генерала Чупринки, 49, 79044, Львів, Україна, e-mail: journft@franko.lviv.ua*

Проаналізовано публіцистичні твори Томаша Масарика, в яких розглядаються питання про справедливі принципи управління державою, про чесні стосунки між громадянами, про гідне незаплямоване життя людини тощо.

Ключові слова: гуманізм, гуманістичний ідеал, політична моральність, демократія, прогрес, синергізм.

**«Нас причарував його геніальний дух
і благородна, аристократична, в найкращому
розумінні цього слова, поведінка».**

Проф. Бржетіслав Фоустка

Відомо, що «формулою» життя Т. Масарика були слова: «Мій соціалізм — це просто любов до ближнього, гуманність» [3; 93]. Здавалося б, майже нічого нового, адже подібно висловлюється чимало людей, про любов до ближнього говорить нам Святе Письмо. Чому ж тоді вчинки інші? Бо немає впевненості у завтрашньому дні, немає сили волі, немає розуміння духовності людської особистості, немає віри в те, що кожна людина — «боготвірний феномен», який потрібно берегти в собі і намагатися не знищити ненавистю, злом, страхом та іншими гріхами.

Саме проти цього і виступав Т. Масарик, і саме на протигагу цьому він розробив свої заповіді про гуманістичні ідеали, що допомагають людині незалежно від обставин, бо якщо ці ідеали притаманні особистості, її не лякають небезпеки, адже вона — любить. Окрім того, ці ідеали не лише допомагають окремим людям, вони також сприяють розвитку держави, нації, а, як наслідок, і цілого світу.

За Т. Масариком, ідеал гуманності, людяності лежить в основі всіх устремлень нового часу, особливо національних: «Ідея гуманності виявляється в наш час як ідея національна. Останнім часом і у нас починають потроху розуміти, що ідея гуманності зовсім не суперечить ідеї національній, а радше саме нація, як і кожна людина зокрема, повинна і може бути гуманною, людяною» [2; 40].

Нині суть цього ідеалу витікає навіть з того, що його сприймають як природний ідеал. Тобто ідеал гуманності — це ідеал природжений стосовно

історично заданих старих ідеалів. На перший погляд навіть може здатися, що такі тези президента дещо ірреальні. Він просто був упевнений у тому, що людина — добра від природи, тож людяність притаманна їй так само від природи: «І варто якомога рішучіше заперечити усім тим, хто вважає, що людство, віддаляючись від старої моралі, особливо від християнської і церковної, розпадається у порошок, розпорошується на індивідуальності. Так само неправильним є те, що стверджують соціалісти, а саме, ніби моральність може бути класовою чи, скажімо, національною» [2; 40].

З цього твердження випливає, що Т. Масарик ніколи не втрачав насамперед віри в людину. І нині яскраво видно, як певні «діячі» переважно прихованими методами, в тому числі і через ЗМІ, намагаються перетворити людину в ніщо, прагнуть будь-що-будь принизити її гідність. Тому на заваді цьому стоять повсякчас слова видатного чеха, які все ставлять на свої місця, які відновлюють гармонію у людських душах, якщо люди, звісно, погодяться жити за цими заповідями: «Любов, гуманність мають бути позитивними. Часто ненависть, приміром, до іншого народу, уже є виявом любові до народу свого. Вищий принцип інший: не ненавидіти, але позитивно любити... треба звикати любити народ, сім'ю, свій край, загалом кого-будь позитивно, тобто без ненависті, і тоді нам відкриється абсолютно новий моральний світ» [2; 41].

Тут автор торкається проблеми набагато ширше, кажучи не просто про стосунки між людьми, а взагалі про відносини між державами. Про безапеляційну толерантність Т. Масарика свідчить хоча б той факт, що він виступив на захист несправедливо засудженого до смерті за звинуваченням у ритуальному вбивстві чеської дівчинки єврея Леонарда Гільснера, сказавши: «Антисемітизм принижує того, хто його виявляє» [1].

Щодо гуманності, любові до ближнього, забезпечення спокою людської душі журналіст (а саме ним насамперед вважав себе Т. Масарик) продовжує: «Любов має бути дієвою. Для ближнього ви зобов'язані щось робити, працювати для нього. Але робота ця не повинна бути неспокійним озлобленим пошуком; нехай ця робота буде урівноваженою, усвідомлює свої цілі.

...Працювати — це означає протистояти злему і протистояти послідовно. Усюди, завжди і особливо протистояти злу у його зародку. Це не означає бути радикальним, але наполегливим. Я б сказав, не боятися. Через страх люди допускають насилля, через страх говорять неправду. Тиран і брехун відчувають страх; раб той, хто жорстокий» [2; 41].

У цих словах справді звучить гідна відсіч усім світовим тиранам. Президент довів: розумом, миролюбними прагненнями, цивілізаційними дискусіями можна досягти набагато більше, аніж силою, насильством, війнами, які тільки відбирають сили в людей і ресурси в держав. Окрім того, він закликає перемагати зло не злом, а добром, поступово, без страху. Можливо, на перший погляд це здається комусь нереальним, бо у наш шалений час справді непросто зупинитися, аби замислитися над кожним днем свого життя. Проте працювати над собою, безперечно, потрібно і насамперед варто навчитися контролювати власні почуття.

Про цю дієву любов політик також каже: «Любов до ближнього є в плані світу, людське суспільство тримається на любові» [3; 193].

І ще таке: «По-справжньому побожна людина — толерантна, бо вона любить» [3; 194]. Толерантності, варто визнати, у нас бракує. Мабуть, тому, що

бракує насамперед достатнього захисту свого, власного. Проте часто українців засуджують за толерантність, особливо праві сили. Але, гадаю, якби був хороший щит самозахисту, усвідомлення, що свого вже не втратимо, то такої проблеми не існувало б.

У словах «Люби себе!» чи «Возлюби ближнього свого, як самого себе!» Т. Масарик не бачить нічого дивного: «От лишень люди не вміють любити себе. Хитрість і розрахунок — це ще не любов до себе самого. Люби себе і піклуйся про себе! Не прагни догодити собі, але виконуй свої обов'язки.

...Велике зло в тому, що живемо ми з думкою: а що про мене скаже мій сусід? Але важливо мати власну думку, свою індивідуальність. Відважмося бути самими собою! Не будемо жити чужим коштом, коштом чужої совісті!» [2; 41].

Президент був переконаний: не буде спокою й гармонії в душі людини — не буде й ладу в державі.

Велике значення тут він надавав вихованню, освіті: «Якщо ми прагнемо до освіти, будемо уважними, будемо вчитися мислити. Бути мудрим, ось що важливо. Дилетантство нас не врятує. Поки це можливо, варто всі свої здібності розвивати гармонійно. І виховувати не тільки дух, але й культивувати тіло» [2; 41].

Тобто від того, наскільки освічена людина, і залежать її погляди. Моральність багато в чому пов'язана з освітою. Т. Масарик вважав, що в наш неспокійний час моральність означає насамперед моральність політичну. Це справді так. І в цьому легко переконатися, дивлячись на українських політиків. Чому так? Через брак потрібної освіти, через відсутність поваги до інших. З цього приводу — думка президента: «Освіту варто шукати практичну, але водночас загальну і філософську. А сьогодні особливо потрібна ще й освіта історична, політична. Моральність сьогодні переважно означає політичну моральність. Не будемо відділяти політику від моральності» [2; 41].

Справді, рівень гуманності в суспільстві найбільшою мірою залежить від того, хто керує цим суспільством, точніше, від якостей цих проводирів. Тож, будучи президентом, Т. Масарик це усвідомлював і залишив теперішнім вождям безсмертні послання-застереження.

Гуманізм, писав він, виправляє стосунки «за допомогою закону та порядку» [3; 93]. І далі про власне гуманізм, людяність: «Людяність не полягає в тому, що ми пристрасно говоримо про ціле людство, а в тому, що ми завжди діємо по-людськи» [3; 247].

Закон та порядок мають бути пріоритетом у формуванні влади, та й узагалі у будь-яких взаєминах. Якщо діяти згідно з цими двома правилами, вас називатимуть людяною людиною. І це не «масло масляне». Це аксіома суспільства, яке має свій великий загальний «розсудок» (як сказав би Гегель), тож все прекрасно бачить і розуміє.

Цього стосуються і такі слова. Рівності немає, є ієрархія, яка «означає порядок, організованість, дисципліну, керівництво та послух, однак у жодному разі не експлуатацію людини людиною» [3; 93].

І далі, власне, про головну якість будь-якого громадянина, а керівників держави особливо: «Нормальна людина не проголошує на цілий світ те, що любить своїх батьків, свою дружину, своїх дітей; це і так зрозуміло. Якщо ти любиш свою Батьківщину, не говори про це, ліпше зроби щось путне, більшого не треба» [3; 86]. Тут скажемо коротко: хто володіє телеканалами і має мільйони, той і «любить» Україну. Є ще варіанти?

А чесним і мудрим проводирям він говорив: «Життя без віри втрачає впевненість і силу» [3; 71]. І, маючи найвищу посаду в державі, підкоряючись демократичним принципам влади, переконував: «Найглибшим аргументом на користь демократії є віра в людину, в її цінність, у її духовність та безсмертну душу; це справжня, метафізична рівність» [3; 236].

Проте «віра у розвиток і прогрес не звільняє нас від наших обов'язків щодо потреб сьогодення» [3; 94]. Абсолютна істина! Іноді здається, що наші уряди узагалі постійно літають десь попід хмарами і не помічають (а як вони мають це робити?), що коїться насправді.

Політики мають іти чесним шляхом, повсякчас пам'ятаючи про обов'язки перед народом, перед країною, повсякчас усвідомлюючи велику відповідальність за власні вчинки. Ось що радить Т. Масарик: «Той, хто вірить у прогрес, не буде нетерплячим. Іти вперед — це означає долати погане. Долати погане хорошим не так і важко, набагато важче від хорошого іти до кращого. Людина від природи слабка, але в суті своїй не погана. Тому спільними зусиллями ми можемо просуватися вперед» [2; 41].

Як глибоко релігійна людина, Т. Масарик наголошував, що добра людина ніколи не мститиметься (щодо цього навіть сперечався з Л. Толстим, з яким зустрічався тричі в житті): «Гуманність не забороняє у безвиході захищатися, застосовуючи зброю, але той, хто захищається, має своєчасно зупинитися у захисті і не чинити нового подальшого насилля. Гуманність не вдається до помсти. Я припускав, що нелегко поводитися згідно з цим правилом, але воно справедливіше, ніж толстовське непротивлення злу насильством. Толстой у такій позиції вбачав «компромісування» і казав мені, що я людина компромісна» [2; 41].

Здається, якби до цих слів дослухалися нині ті, хто ведуть війни по всьому світі, усюди одразу запанували б порядок і справедливість. Тут проблема полягає ще й у тому, що часто люди діють всупереч власним переконанням, а часто стають жертвами чиєїсь підлої гри. «Той, хто поводить всупереч власним переконанням, шахрай і нікчема» [1], — сказав якимось педагогові Т. Масарик, і за ці слова на захист власної віри його вигнали з Брненської гімназії.

А щодо міжнаціональних проблем, повчальними стануть такі слова: «Визнати та засудити власні помилки та хиби — ще не означає уважати чуже за краще. Не можна жити ненавистю до чужого, на неправді ніколи не побудуєш нічого путнього» [1]. Так сказав Т. Масарик після припинення дискусії щодо Краледворського та Зеленогорського рукописів, які нібито були пам'ятками IX–X сторіч і мали б свідчити про древню культуру чеського народу. Дискусія велась між старочехами та молодочехами, з одного боку, та Т. Масариком, з іншого. Після того, як у журналі «Атеніум», заснованого і редагованого Т. Масариком, з'явився цикл статей чеського славіста Яна Гебауера щодо недостовірності цих рукописів, обидві громади визнали свою помилку і авторитет Т. Масарика.

Як бачимо, гуманність, людяність Т. Масарик вважав найпершою запорукою прогресу людства. Усі свої надії, сподівання він покладав на майбутнє. І справжнім цинізмом та безвідповідальністю для сучасної людини було б не прислухатися до девізів, які висловив свого часу президент Чехословаччини.

Залишилося сказати про сенс життя самого чеського політика, який він висловив так: «Можна сказати, що в тій безперервній боротьбі за краще майбуття народу і людства я стояв на сторожі добра. Цього усвідомлення вистачає, щоб вважати життя людини чудовим, як то кажуть, щасливим» [3; 146].

К. Чапек писав, що життя Т. Масарика було спрямоване на синергізм. Це означає взаємодію, співробітництво, гармонію сил. Синергізм — наука про злагодженість людської волі та Божої милості при наверненні до віри.

Така наука не повинна померти, її варто втілювати у життя, тим більше українцям, на яких покладена велична місія в цьому житті.

1. Дзеркало тижня. — 2001. — 22 верес.
2. Новое время. — 1990. — № 15.
3. *Чапек К.* Бесіди з Т. Г. Масариком. — Львів: Каменяр, 2001. — 270 с.

**«HUMANISM»—«HUMANITY»—«MANKIND» — IS A MAGIC MOTTO
OF MODERN MAN FROM TOMASH MASARIK (1850–1937)**

Ol'ha Solodukha

Ivan Franko National University of Lviv,
Chupryny Street 49, 79044, Lviv, Ukraine
Tel. office: (032) 239-47-75
E-mail: journft@franko.lviv.ua

The article discusses some publicistical works by Tomas Masarik that have been focusing on particular topics such as just governmental principles, honest relations between citizens, worthy stainless human life etc.

Key words: humanism, humanism ideal, political morality, democracy, progress, interaction.

**«ГУМАНИЗМ»—«ГУМАННОСТЬ»—«ЧЕЛОВЕЧНОСТЬ» —
ВОЛШЕБНЫЙ ДЕВИЗ СОВРЕМЕННОГО ЧЕЛОВЕКА
ОТ ТОМАША МАСАРИКА (1850–1937)**

Ольга Солодуха

Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Генерала Чупрынки, 49, 79044, Львов, Украина
Тел. оф.: (032) 239-47-75
E-mail: journft@franko.lviv.ua

Проанализированы публицистические произведения Томаша Масарика, в которых рассматривается вопрос о справедливых принципах управления государством, о честных отношениях между гражданами, о достойной жизни человека.

Ключевые слова: гуманизм, гуманистический идеал, политическая нравственность, демократия, прогресс, синергизм.

*Стаття надійшла до редколегії 06.06.2008
Прийнята до друку 14.04.2009*